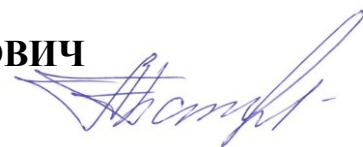

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БАКАЛІНА ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.9:339.543:336.24(477)(043.3)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МИТНИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Тернопіль – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Банах Сергій Володимирович,
Західноукраїнський національний університет,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Біла Вікторія Русланівна,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз Служби
безпеки України,
начальник наукової лабораторії (наукової
установи)

кандидат юридичних наук, доцент
Петровська Ірина Ігорівна,
Карпатський національний університет імені Василя
Стефаника, навчально-науковий юридичний інститут,
доцент кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права

Захист відбудеться 06 жовтня 2025 року о 10 годині 00 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Сергія Короля, 4.

Автореферат розіслано 05 вересня 2025 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. М. Слома

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, євроінтеграційних процесів та глобалізації міжнародної торгівлі митна система України набуває стратегічного значення для національної безпеки, економічної стабільності та ефективного державного управління. Митні органи відіграють ключову роль у реалізації митної політики держави, забезпеченні належного контролю за переміщенням товарів через митний кордон, а також у наповненні державного бюджету. У зв'язку з цим дослідження їхнього адміністративно-правового статусу, механізмів функціонування та напрямів модернізації є надзвичайно актуальним.

Після набуття незалежності Україна поступово формувала власну митну систему, орієнтовану на демократичні принципи управління та міжнародні стандарти. З моменту підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом питання гармонізації митного законодавства, підвищення прозорості митних процедур та посилення інституційної спроможності митних органів стали пріоритетними. Проте, незважаючи на певний прогрес, митна сфера залишається вразливою до корупційних ризиків, правової невизначеності та адміністративної неефективності.

Сучасні виклики, пов'язані з війною, посиленням прикордонного контролю, перебоями у логістичних ланцюгах та переорієнтацією зовнішньоекономічних зв'язків, ще більше ускладнюють функціонування митної системи. Водночас зростає потреба в її цифровізації, дерегуляції та адаптації до нових умов. У цьому контексті важливо не лише оновити технічну базу митних органів, але й переглянути їх адміністративно-правовий статус – правові засади діяльності, функціональні повноваження, структуру, підзвітність, взаємодію з іншими органами державної влади.

Недостатня врегульованість окремих аспектів статусу митних органів, відсутність чіткого розмежування повноважень, дублювання функцій з іншими державними інституціями спричиняють управлінську неефективність та знижують рівень правової визначеності. Це потребує глибокого теоретичного переосмислення та обґрунтування нових підходів до модернізації митної системи з точки зору адміністративного права.

Крім того, адміністративно-правовий статус митних органів нерозривно пов'язаний із проблемами кадрового забезпечення, підзвітності та прозорості діяльності. Законодавче закріплення прав, обов'язків, гарантій і меж повноважень працівників митниці має суттєвий вплив на законність їхніх дій, рівень правового захисту громадян і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Вивчення сучасного стану правового регулювання цієї сфери дозволяє виявити прогалини та суперечності, а також запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх подолання.

Таким чином, обрана тема дослідження має вагоме теоретичне й прикладне значення. З одного боку, вона сприяє поглибленню наукового розуміння природи та особливостей адміністративно-правового статусу митних органів, з іншого – створює підґрунтя для формування ефективної моделі їх модернізації як ключового елементу системи публічної адміністрації. В умовах трансформації державного управління,

імплементції норм і стандартів Європейського Союзу, а також зростання актуальності безпекових викликів, дана проблематика набуває особливої значущості та стратегічної важливості для забезпечення належного функціонування митної системи України.

Для формування теоретичної основи дослідження адміністративно-правового статусу митних органів України в роботі використовувались праці таких науковців, як: К. А. Андрющенко, О. Ю. Бусол, Т. О. Войченко, С. М. Гаман, О. Я. Герчаківська, Г. В. Грянка, Т. М. Губарева, І. О. Гуменюк, К. І. Гунько, Є. В. Додін, Л. М. Дорофєєва, Ю. В. Драганчук, О. Ю. Дрозд, О. О. Дячок, Ю. О. Кахович, М. М. Кібальник, К. М. Колесников, С. П. Коляда, В. Т. Комзюк, М. А. Кривонос, Ю. С. Костишин, А. М. Куліш, Т. І. Купіна, Р. І. Лемеха, В. Ю. Ложкін, С. О. Макарова, А. П. Макогон, О. С. Нагорічна, І. А. Овчаренко, І. О. Панов, Д. В. Приймаченко, Л. І. Прокопчук, В. А. Туржанський, О. П. Федотов, Л. В. Шевченко, О. Р. Щевчук, Н. В. Щербатюк, І. В. Яромій та інших вчених.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження проводилось у контексті Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 р. № 569-р «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику», Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р), Національної стратегії доходів України до 2030 року (Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р), Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є дослідження адміністративно-правового статусу митних органів України, визначення особливостей його сучасного стану та окреслення напрямів модернізації.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі наукові завдання:

- визначити основні передумови створення і формування митних органів;
- охарактеризувати доктринальні підходи щодо особливостей митної політики України;
- здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування митних органів в Україні;
- дослідити систему митних органів України та їх діяльність у період війни;
- сформулювати цілі та окреслити завдання й функції митних органів України;
- означити напрями удосконалення роботи митних органів України в умовах воєнного стану;
- проаналізувати основні аспекти міжнародного співробітництва України з питань митної справи;
- вивчити зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів;

– окреслити шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльності митних органів України.

Об'єктом дослідження є суспільно-правові відносини, що пов'язані з визначенням адміністративно-правового статусу митних органів України, а також особливостей його сучасного стану та напрямів модернізації.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правовий статус митних органів України в умовах сучасного стану.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового пізнання. Зокрема, історико-правовий метод надав можливість проаналізувати основні передумови створення і формування митних органів (*підрозділ 1.1.*). Догматичний метод використано при аналізі доктринальних підходів щодо особливостей митної політики України (*підрозділи 1.2.*). Формально-юридичний метод застосовано для розкриття змісту правових норм відповідного законодавства (*підрозділ 1.3.*). Системний і структурно-функціональний методи допомогли у дослідженні системи митних органів України в період війни (*підрозділ 2.1.*). З'ясування цілей, завдань та функцій митних органів України здійснено з використанням методів аналізу та синтезу (*підрозділ 2.2.*). Завдяки використанню діалектичного методу наукового пізнання охарактеризовано напрями покращення роботи митних органів України в умовах воєнного стану (*підрозділ 2.3.*). Теоретико-прогностичний метод і метод абстрагування було використано під час дослідження міжнародного співробітництва України з питань митної справи (*підрозділ 3.1.*). Застосовування методу порівняльного правового дослідження дозволило здійснити аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення організації та функціонування митних органів (*підрозділ 3.2.*). Метод правового прогнозування надав можливість окреслити шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльності митних органів України (*підрозділ 3.3.*). Метод моделювання застосовано як універсальний для наукової аргументації низки висновків та пропозицій при розробленні рекомендацій, спрямованих на удосконалення адміністративно-правового статусу митних органів України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в українській юридичній науці комплексним дослідженням адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах сучасного стану. Наукова новизна отриманих результатів відображається у таких положеннях і висновках, що виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано виокремлення нового VII періоду функціонування і переформатування митних органів, передумовами якого стала збройна агресія російської федерації проти України;

– проведено аналіз динаміки реалізації нормативно-правового забезпечення здійснення митної політики із врахуванням законодавчих змін, ухвалених у період дії воєнного стану;

– запропоновано доповнити Митний кодекс України окремою статтею під назвою «Функції митних органів», в якій закріпити авторське визначення даного поняття: «функції митних органів як відносно самостійні, специфічні та різнобічні компоненти діяльності митних органів, що спрямовані на досягнення основних цілей і виконання завдань, покладених на них відповідно до законодавства» та перелік їх видів;
удосконалено:

– дослідження заходів модернізації митної політики України на основі здійснення гармонізації та приведення митного законодавства України у відповідність до норм СОТ та ЄС; цифрової трансформації, яка передбачає впровадження сучасних ІТ технологій для автоматизації митних процедур; посилення контролю за митними кордонами для боротьби з контрабандою; модернізації митних пунктів пропуску для підвищення їх пропускнуої спроможності;

– бачення про перелік основних критеріїв та способів визначення оцінки якості надання послуг національними митними органами, до яких слід віднести: компетентність та професіоналізм; затрати; матеріально-технічне забезпечення; ефективність проведення митного контролю; забезпечення інформаційної безпеки митними органами; захист прав інтелектуальної власності;

– систему основних напрямів діяльності митних органів України в умовах воєнного стану;

– наукову позицію щодо визначення поняття «міжнародне співробітництво України у митній справі», під яким слід розуміти комплексну діяльність органів державної влади, насамперед митних органів України, спрямовану на розвиток партнерських відносин із іншими державами, міжнародними організаціями та інституціями для гармонізації митного законодавства, забезпечення ефективного контролю, спрощення міжнародної торгівлі, боротьби з митними правопорушеннями та захисту економічних інтересів держави на основі принципів взаємності, прозорості та відповідності міжнародним стандартам і нормам;

набули подальшого розвитку:

– визначення понять «митна політика» як система організаційних, правових, політичних та економічних заходів, які впроваджуються державою, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних органів з метою регулювання зовнішньоекономічних відносин та захисту національної безпеки у сфері митної справи та «система митних органів» як обумовлена функціональною спільністю сукупність самостійних ланок, що характеризуються єдиними цілями та завданнями, а також вертикальною підпорядкованістю нижчестоящих ланок вищестоящим;

– висновки щодо необхідності створення у структурі Державної митної служби України Департаменту митного консультування та стратегічного партнерства;

– наукові підходи до впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків, що дозволяє зосередити контроль на ризикових операціях, мінімізуючи адміністративні бар'єри. Аргументовано, що використання електронних систем декларування, механізму «єдиного вікна» та автоматизації процесів сприяє

спрощенню торгівлі, зниженню корупційних ризиків і зміцненню довіри бізнесу до митних органів;

– дослідження двостороннього митного співробітництва України з Республікою Польща, Республікою Молдова, Румунією, Словацькою Республікою, Угорською Республікою.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації, які містяться в роботі, можуть бути використані в:

– науково-дослідній діяльності – для наступних наукових досліджень адміністративно-правового статусу митних органів України;

– нормотворчій діяльності – для підготовки пропозицій щодо внесення змін до законодавства, яким урегульовано питання адміністративно-правового статусу митних органів України;

– правозастосовній діяльності – з метою удосконалення питання адміністративно-правового статусу митних органів України;

– освітньому процесі закладів вищої освіти – для розробки навчальних програм, навчально-методичних комплексів, монографій, навчальних посібників та підручників із дисциплін: «Адміністративне право», «Актуальні питання адміністративного права та процесу», «Адміністративно-деліктне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація, усі наукові пошуки і дослідження у процесі її написання, висновки та результати здійснювались й отримувались здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: VI міжнародній науково-практичній конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.); VII Міжнародній науковій студентській конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати цього дослідження відображені у 9 наукових публікаціях, з-поміж яких 3 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття – у виданні іноземної держави та 5 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 279 сторінок, з яких 233 сторінки основного тексту. У роботі наведено 4 додатки. Список використаних джерел містить 255 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, які використано в роботі, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, аргументовано особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дисертації, анонсовано структуру роботи, зазначено її обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади становлення та функціонування митних органів в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких визначено основні передумови створення і формування митних органів, охарактеризовано доктринальні підходи щодо особливостей митної політики України, здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування митних органів в Україні.

У *підрозділі 1.1. «Основні передумови створення і формування митних органів»* з'ясовано, що належне функціонування системи митних органів є важливим інструментом внутрішньої та зовнішньої політики держави, оскільки їх робота впливає на регулювання низки економічних процесів та має своїм ключовим завданням визначення процесів, умов, обставин, результатів діяльності й взаємодії суб'єктів відповідних суспільних відносин та тенденції їх розвитку. Діяльність митних органів пов'язана в цілому і з національною безпекою держави та є підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної митної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки. Завдяки якісному нормативно-правовому та організаційному регулюванню в митній сфері, держава може отримувати великі доходи, шляхом ефективного здійснення всіх заходів внутрішньої та зовнішньої політики, захищаються інтереси виробників, постачальників та загалом усіх суб'єктів господарювання й зовнішньоекономічної діяльності.

Дослідження історичних засад та передумов становлення, формування та розвитку митної системи, аналіз законодавства з питань митної справи надало можливість проаналізувати проблеми та ризики функціонування митних органів в кожному історичному періоді їх функціонування, тим самим виявити недоліки та сформувати напрями вдосконалення адміністративного управління в організації роботи митних органів, так і в митній сфері загалом.

Акцентовано увагу на тому, що збройну агресію російської федерації проти України слід вважати початком VII періоду в діяльності всіх органів публічної влади, зокрема і в митній сфері. Даний період триває до сьогодні і, ймовірно, що буде включати своїм етапом і післявоєнний час.

У *підрозділі 1.2. «Доктринальні підходи до визначення особливостей митної політики»* зазначено, що митна політика будь-якої держави, в тому числі і в Україні, формується під впливом різних доктринальних підходів, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Класичний лібералізм сприяє вільній торгівлі, а протекціонізм більшою мірою захищає національних виробників, неомеркантилістський та прагматичний підходи комбінують елементи обох

попередніх, хоча прагматичний є більш гнучким та в більшій мірі забезпечує гармонізацію з європейськими стандартами.

Вибір конкретного доктринального підходу до митної політики залежить від ряду факторів, таких як рівень економічного розвитку країни, її місце в системі міжнародного поділу праці, геополітичні інтереси та інші. Важливо оцінювати як переваги, так і недоліки кожного підходу для розвитку ефективної та збалансованої митної політики.

Обґрунтовано, що оптимальна митна політика для України повинна враховувати особливості національної економіки та міжнародні зобов'язання, забезпечуючи баланс між розвитком внутрішнього ринку та інтеграцією до світової економіки. Для цього необхідно розробити та впроваджувати заходи реформування та вдосконалення митної політики та митного адміністрування.

Підрозділ 1.3. «Нормативно-правове забезпечення функціонування митних органів України» присвячено аналізу системи законодавства в сфері здійснення митної політики.

У рамках дослідження з'ясовано, що основним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність митних органів та визначає основні принципи митної політики, структуру, функції та повноваження митних органів, а також порядок проходження митного контролю, оформлення товарів, а також транспортних засобів, станом на сьогодні є Митний кодекс України.

Акцентовано увагу на законодавчих змінах, які внесені до Митного кодексу України Законом України від 22 серпня 2024 р. № 3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу». Головною метою прийняття цього нормативно-правового документу є вимога відповідати положенням системи Митного союзу ЄС, що є ключовим пунктом Національної Стратегії та становить головний дороговказ на шляху до спрощення процесу інтеграції до європейського економічного простору, гармонізації та максимального наближення національного митного законодавства до митного законодавства Європейського Союзу, шляхом закріплення в Митному кодексі України положень сучасної європейської практики, та забезпечити відповідність національних норм стандартам ЄС.

У зв'язку з дією воєнного стану на території України через збройну агресію російської федерації до нормативно-правових актів в сфері митного регулювання, також внесені зміни. Відповідно до них, першочерговим завданням митних органів є впорядкування процедур, що полегшують митне оформлення товарів, гуманітарної допомоги та транспортних засобів, а також надання відповідних пільг імпортерам. Зазначені заходи спрямовані, передусім, на оперативне та повноцінне постачання населенню та Збройним Силам України товарів стратегічного призначення, які надходять з-за кордону.

Визначено, що важлива роль у нормативно-правовому забезпеченні діяльності митних органів України належить Постанові Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227, якою затверджено Положення про Державну митну службу України.

Зроблено висновок про те, що основу нормативно-правового забезпечення функціонування митних органів становлять Митний кодекс України, закони України та підзаконні акти, які видаються Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України та Державною митою службою України.

У Розділі 2 «Особливості реалізації адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах воєнного стану» в межах трьох підрозділів досліджено систему митних органів України та їх діяльність у період війни, сформульовано цілі та окреслено завдання й функції митних органів України, означено напрями удосконалення роботи митних органів України в умовах воєнного стану.

У підрозділі 2.1. «Система митних органів України та їх діяльність у період війни» з'ясовано, що митні органи України є державними органами, які регулюють правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються в галузі митної справи. Система митних органів включає об'єкти управління (правові, економічні та організаційні основи митної справи) та відповідні суб'єкти управління.

Констатовано, що Державна митна служба України є головним центральним органом виконавчої влади з питань державної митної політики та державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час використання нормативно-правових актів, що стосуються сфери державної митної справи, у вузькому значенні «адміністративної діяльності».

Обґрунтовано, що функціонування митної служби у зовнішньому середовищі визначає особливості та характер діяльності митних органів. Діяльність митних органів є специфічним видом державної діяльності, пов'язаної із забезпеченням дотримання митного законодавства та створенням умов для розширення зовнішньої торгівлі, і тісно стикається з діяльністю інших органів державної влади.

У рамках дослідження з'ясовано, що ефективність здійснення державної митної політики безпосередньо залежить від рівня дієвості функціонування митної системи України, ключовою ланкою якої є митниці. Свою діяльність митниця здійснює на території однієї, двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць України. Зони діяльності митниць визначаються через затвердження відповідних положень про ці митниці.

Встановлено, що низовою ланкою системи митних органів є митні пости, які домінують за кількісним складом у цій системі і виконують основне навантаження щодо здійснення митних операцій і митного контролю переміщуваних через митний кордон товарів.

Особливу увагу приділено діяльності митних органів України у період війни, зокрема щодо забезпечення економічної стабільності, швидкого пропуску гуманітарної та воєнної допомоги, а також для запобігання контрабанді й фінансуванню агресора.

Підрозділ 2.2. «Цілі, завдання та функції митних органів України» присвячений ключовим елементам, які обумовлюють зміст та спрямованість функціонування системи митних органів України, визначають напрями їх діяльності.

З'ясовано, що мета діяльності митних органів формується на основі покладених на них завдань і функцій, що дозволяє виокремити три ключові напрями: підтримка розвитку зовнішньої торгівлі України, здійснення митного контролю та оформлення, а також виконання правоохоронних функцій.

За допомогою схеми: мета – завдання – функції, визначено місце, що належить функціям у системі діяльності митних органів. Відповідно, дану схему трактовано таким чином: цілі (мета) становить майбутній кінцевий результат, який досягається через виконання більш конкретних та чітко визначених робіт – завдань, які, в свою чергу, можна здійснити через організацію їх виконання у певних, чітко встановлених напрямках, тобто функціях.

На основі проведеного дослідження встановлено, що всі функції митних органів в Україні можуть бути поділені на дві основні групи. Перша група являє собою основні або зовнішні, галузеві функції, які можуть бути реалізовані лише на рівні адміністративних відносин. Друга група функцій пов'язані із забезпеченням управління митними органами (з внутрішніми функціями митних органів, які дозволяють забезпечити їхню роботу з погляду організації).

Зроблено висновок про те, що усі функції митних органів є рівнозначними, взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а в сукупності визначають узагальнюючу особливість призначення й направленість дій митних органів, що спрямовані на досягнення об'єктивно обумовлених цілей та завдань.

У підрозділі 2.3. «Напрями покращення роботи митних органів України в умовах воєнного стану» з'ясовано, що за умов сучасної інформаційної епохи митні органи майже в усіх країнах світу здійснюють проєкти, спрямовані на імплементацію електронного документообігу та автоматизацію адміністративних процесів. Україні притаманна активна фаза процесів діджиталізації митниці, що охоплює комплексний моніторинг безперервного потоку інформації від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

В умовах збройної агресії російської федерації постало актуальне питання щодо перспектив наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів. Звідси, досліджено, що правильне обчислення, своєчасне та повне надходження митних платежів становлять найважливіший критерій визначення ефективності діяльності митних органів України.

Визначено, що одним із напрямів удосконалення роботи митних органів України є оцінка роботи даних органів у боротьбі з контрабандою та запобігання порушенням митних правил. Істотним фактором у підвищенні ефективності цього напрямку прийнято вважати правильну та обґрунтовану кваліфікацію правопорушень, тобто правову, юридичну оцінку фактів, явищ та подій в процесі реалізації правозастосовчої діяльності.

До оцінки покращення роботи митних органів України віднесено показник щодо спрощення та гнучкості митних процедур у період воєнного стану з метою підтримання на належному рівні або збільшення зовнішньоторгового обороту. Враховуючи потребу у швидкому забезпеченні Сил оборони України необхідними товарами та з метою збільшення зовнішньоторгового обороту щодо діяльності

митниць, були прийняті окремі важливі рішення на законодавчому рівні. З-поміж таких рішень зазначено про спрощення порядку ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб).

Розділ 3 «Міжнародно-правові орієнтири удосконалення адміністративно-правового статусу митних органів України» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано основні аспекти міжнародного співробітництва України з питань митної справи, вивчено зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів, окреслено шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльності митних органів України.

У підрозділі 3.1. *«Міжнародне співробітництво України з питань митної справи»* з'ясовано, що міжнародне співробітництво виступає вагомим елементом стабільності, безпеки та трансформації держави.

Для України, яка активно інтегрується до європейського та світового економічного простору, митна сфера є одним із ключових напрямів міжнародної співпраці. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також зобов'язання, взяті Україною у рамках Світової організації торгівлі, визначають необхідність адаптації митного законодавства до міжнародних стандартів, впровадження сучасних митних процедур і забезпечення прозорості у митній діяльності.

Встановлено, що особливого значення міжнародне співробітництво набуває у контексті боротьби з контрабандою, митним шахрайством та іншими порушеннями, які можуть завдати значної шкоди економічній та національній безпеці. Україна активно бере участь у спільних міжнародних операціях із запобігання незаконному переміщенню товарів, використовуючи сучасні інформаційні технології та обмінюючись даними з іншими країнами.

Водночас міжнародне митне співробітництво сприяє спрощенню процедур для бізнесу, що є важливим чинником у створенні сприятливого інвестиційного клімату. Використання електронних систем декларування, таких як Нова комп'ютеризована транзитна система, дозволяє зменшити бюрократичні бар'єри, прискорити митне оформлення та мінімізувати людський фактор у прийнятті рішень.

Досліджено, що міжнародне співробітництво України у митній справі базується на низці міжнародних та національних правових актів, які спрямовані на регулювання митної діяльності, спрощення процедур торгівлі, протидію правопорушенням та інтеграцію в міжнародні економічні системи. В цьому питанні окреслено значення відповідних міжнародних договорів та угод, стороною яких є Україна.

У підрозділі 3.2. *«Зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів»* здійснено аналіз зарубіжного досвіду організації та функціонування митних органів, що є вагомим з кількох причин. По-перше, він дозволяє виявити інноваційні підходи до управління митними процедурами, які сприяють їхній прозорості, швидкості та ефективності. По-друге, вивчення міжнародних стандартів і практик сприяє підвищенню рівня гармонізації митного

законодавства України з європейськими та глобальними вимогами, що є критично важливим у контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. По-третє, використання зарубіжного досвіду дозволяє мінімізувати корупційні ризики, впроваджуючи механізми електронного управління, автоматизації процесів та ефективного управління ризиками.

З'ясовано, що успішні моделі функціонування митних органів у країнах світу базуються на комплексному підході, який охоплює як правові, так і організаційні аспекти. Наприклад, у країнах Європейського Союзу митні органи функціонують відповідно до Єдиного митного кодексу, який забезпечує уніфікацію процедур і створення сприятливого середовища для бізнесу. Аналізуючи досвід таких країн, Україна може не лише запозичити конкретні механізми й інструменти, але й адаптувати їх до власних умов, враховуючи специфіку національної економіки, географічного розташування та існуючих викликів. У результаті вказане підвищить ефективність митної системи, зміцнить довіру бізнесу та міжнародних партнерів до діяльності митних органів України.

Зазначено, що фундаментом для забезпечення прозорості та безпеки митної діяльності у глобалізованому світі є міжнародні стандарти організації митних органів. Їхня основна мета полягає у гармонізації митних процедур, спрощенні міжнародної торгівлі, захисті економічних інтересів держав і забезпеченні безпеки ланцюгів постачання. Для країн, які прагнуть інтегруватися у світову економіку, дотримання міжнародних стандартів є обов'язковою умовою для створення довіри серед міжнародних партнерів та інвесторів.

У підрозділі 3.3. *«Шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України»* вказано, що одним із нагальних напрямів вдосконалення діяльності митних органів є впровадження європейських практик у здійснення митної справи в Україні. 22 серпня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу», норми якого спрямовані на реалізацію зобов'язань України щодо узгодження національного митного законодавства із законодавством Європейського Союзу.

У контексті євроінтеграційного курсу України ключовою ціллю визначено саме розвиток міжнародного митного співробітництва. Вона є основоположною для гармонізації митної політики України з митними стандартами Європейського Союзу, що є важливою умовою інтеграції до Митного союзу Європейського союзу.

З'ясовано, що розвиток міжнародного митного співробітництва передбачає:

- 1) узгодження митних процедур із законодавством ЄС (*Acquis communautaire*);
- 2) підвищення ефективності транскордонного контролю, зокрема через інтеграцію з європейськими інформаційними системами;
- 3) боротьбу з контрабандою та корупцією на міжнародному рівні;
- 4) покращення взаємодії з митними органами країн-членів ЄС, що сприятиме спрощенню торгівлі та пришвидшенню обігу товарів.

Крім того, дана ціль тісно пов'язана з іншими напрямками, такими як: розвиток ІТ, інституційний розвиток митних органів та антикорупційні заходи.

ВИСНОВКИ

Таким чином, результати, отримані в процесі наукового дослідження, свідчать про успішне досягнення поставленої мети та виконання завдань, а також слугують підґрунтям для формулювання висновків, рекомендацій і узагальнень, що мають як теоретичну, так і практичну цінність. Основні з них такі:

1. Основні передумови створення і функціонування митних органів в Україні необхідно розглядати в контексті історичного розвитку інституту митної системи відповідно до історичних періодів, а саме: I – Античний або Докиївський період (V ст. до н.е. – VIII ст. н.е.); II – період Київської Русі (XI–XVII ст.); III – період Козацтва та Гетьманщини (XVI ст. – перша половина XVIII ст.); IV – період входження українських земель до російської імперії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.); V – Радянський період (1917–1991 рр.); VI – період незалежної України (з 1991 р.).

На першому й другому етапах історичного розвитку передумовами створення і діяльності митних органів було налагодження торговельних зв'язків та наповнення державної казни.

Передумовами розвитку митної справи за часів Козацтва та Гетьманщини стали розвиток зовнішньої політики й укріплення торговельних відносин з іншими державами, а також необхідність створення інституції, відповідальної за реалізацію митної та фіскальної функцій.

Для періоду входження українських земель до складу Російської імперії визначальними для функціонування митних органів можна назвати: ліквідацію автономії українських земель та включення їх до адміністративної системи імперії, централізацію управління, що зумовила необхідність встановлення єдиної системи контролю над торгівлею і митами.

Основні передумови формування митних органів у радянський період були зумовлені політичними, економічними та ідеологічними факторами, які спричинили зміну моделі управління та перехід від економічних до адміністративно-командних методів, впровадження політики індустріалізації та колективізації. Значні зміни моделі функціонування митних органів відбулися у воєнний та післявоєнний періоди, період Холодної війни.

Формування митних органів незалежної України здійснювалося в етап становлення її як самостійної держави та перебудови економічної системи з адміністративно-командного типу до ринкової моделі, потреби у кадровій реорганізації, протидії корупції та боротьби з контрабандою. Зокрема, у 2000–2014 роках можна виокремити такі передумови функціонування митних органів: розширення міжнародного співробітництва, євроінтеграція та гармонізація українського законодавства з європейським митним законодавством.

Станом на сьогодні передумовами нового VII періоду функціонування і переформатування митних органів стала збройна агресія російської федерації проти нашої держави.

2. Основи формування митної політики України пов'язані з її геополітичним положенням, станом її економіки, відтак, поєднуються елементи як класичного лібералізму, так і протекціонізму.

Оскільки, класичний ліберальний підхід до митної політики базується на ідеях вільної торгівлі, економічної ефективності та мінімального державного втручання, то в цьому контексті можна зробити висновок, що митна політика України слідує принципам цього доктринального підходу. В рамках глобалізації митна політика України все більше координується між державами через міжнародні угоди. При цьому держава зобов'язується надавати всім суб'єктам підприємницької діяльності цілковиту свободу в здійсненні ними зовнішньої торгівлі, але покладає на них обов'язок діяти в рамках національного законодавства та дотримуватись міжнародних договорів, які укладені Україною. З іншої сторони, формування і реалізація митної політики має здійснюватися з врахуванням балансу інтересів бізнес спільнот та держави. Тому держава застосовує також інструменти протекціонізму для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, особливо в період воєнного стану.

Крім того, у нормативно-правових актах України, що стосуються митної справи, закладені механізми захисту внутрішнього ринку, такі як запровадження антидемпінгових заходів, спеціальних мит чи квот. Усі товари чи будь-які інші предмети можуть переміщуватися через митний кордон України громадянами, державними органами, підприємствами та їх службовими особами лише під митним контролем, що здійснюється митними органами. Держава може визначати стратегічно важливі галузі економіки і забезпечувати їх захист через протекціоністські заходи. Відтак, важливим є дотримання одного з принципів, який характерний саме протекціоністському підходові, а саме єдності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за її здійсненням.

Таким чином, митна політика України має гібридний характер, коли враховуються потреби ринкової економіки та національних інтересів, що дає можливість дотримуватися балансу між принципами лібералізму та протекціонізму, враховуючи специфіку національної економіки.

3. Нормативно-правове забезпечення здійснення митної політики розподіляється за певними напрямками її реалізації, а саме правові норми і документи, що врегульовують: організацію та функціонування митних органів; регулювання переміщення товарів через митний кордон; надання митних послуг; справляння митних платежів, здійснення митного оформлення та контролю.

Основним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність митних органів та визначає основні принципи митної політики, структуру, функції та повноваження митних органів, а також порядок здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, є Митний кодекс України.

Важливі напрямки реформ у митній політиці визначає Національна стратегія доходів України до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. Стратегія є рамковим документом, який містить комплекс заходів, що покликані перетворити українську митницю в східну митницю Європейського Союзу, імплементувавши норми Митного кодексу ЄС. Для реалізації положень Національної Стратегії, Наказом Держмитслужби від 24.05.2024 р. № 686 затверджений План реформування Державної митної служби України на 2024–2030 роки.

Також серед нормативно-правових актів значну роль відіграють закони, що внесли зміни до Митного кодексу України.

Таким чином, дія норм відповідних правових документів, основу яких становлять Митний Кодекс України, закони України та підзаконні акти, що видаються Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України та Державною митою службою України, спрямована на підвищення ефективності функціонування посадових осіб Держмитслужби та подолання проявів корупційних ризиків у їхній діяльності, зменшення бюрократії, реалізацію електронних митних процедур та адаптацію національного законодавства до вимог міжнародних стандартів.

4. Дослідивши систему митних органів України, обґрунтовано, що митні органи становлять єдину державну централізовану систему, яка включає: Державну митну службу України; митниці; митні пости; спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідну установу.

У розвитку системи митних органів України за сучасних умов виокремлено найбільш проблемні питання, такі як: високий рівень корупції в митних органах; недостатній рівень забезпечення координації у системі митних органів; заниженням митної вартості товарів; збільшення масштабів ввезення контрафактної продукції на митну територію України; вчинення митних процедур як спеціальних адміністративних процедур; необхідність уніфікації митних формальностей та процедур в умовах глобалізації та євроінтеграції.

З метою реформування національної митної системи в умовах глобалізації та євроінтеграції запропоновано основні шляхи покращення ефективності системи митних органів України, з урахуванням забезпечення інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності та підтримки необхідного рівня безпеки держави.

Обґрунтовано, що благополучна діяльність єдиної системи митних органів України залежить від якісного та згуртованого управлінського апарату.

Виокремлено основні шляхи для активного розвитку митного менеджменту, а також головні завдання підвищення ефективності системи управління у митних органах: правильне і якісне документування митних операцій та процедур; збалансований, раціональний розподіл повноважень і відповідальності серед керівного складу та посадових осіб митних органів; формування певних умов для поетапного вдосконалення митної діяльності, операцій та процедур; побудова механізованого поліпшення системи управління митними органами.

5. Цільова спрямованість діяльності митних органів зумовлюється покладеними на них завданнями та функціями. Відповідно до цього, виокремлюються такі ключові цілі, що стоять перед митними органами: забезпечення сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі України, здійснення митного контролю та оформлення, а також виконання правоохоронних функцій.

Обґрунтовано, що мета та завдання діяльності є ключовими складовими, які формують зміст і напрям функціонування системи митних органів України та визначають основні аспекти їх роботи.

Виокремлено основні завдання митних органів України: стягування митних платежів у повному обсязі та їх перерахування до державного бюджету; здійснення державного контролю за дотриманням учасниками зовнішньоторговельної

діяльності заборон та обмежень при переміщенні товарів через митний кордон; контроль за провадженням зовнішньоекономічної діяльності з використанням засобів тарифного та нетарифного регулювання; виявлення, припинення та розкриття злочинів та адміністративних правопорушень у митній сфері.

З'ясовано, що цілі та завдання визначають функції діяльності митних органів. Коло функцій та конкретних повноважень митних органів широке і різноманітне.

Виходячи із змісту чинного законодавства, де закріплені основні цілі та завдання митних органів, запропоновано усі функції митних органів систематизувати і згрупувати за такими напрямками, як: 1) забезпечення національної безпеки (організаційна, інформаційно-консультативна, координуюча, міжнародного співробітництва); 2) функції захисту (захисна, правоохоронна); 3) контролю та нагляду (функція митного оформлення та митного контролю, функція валютного контролю, статистична); 4) адміністрування платежів (фіскальна); 5) адміністративного регулювання (регулятивна, превентивна); 6) забезпечення надання послуг (сервісна, соціальна); 7) забезпечення трудової дисципліни в митних органах (профілактично-виховна функція) тощо. При цьому, аргументовано, що наведений перелік функцій митних органів не є вичерпний та може бути розширений залежно від політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

6. Проаналізовано, що в умовах війни основні особливості діяльності Державної митної служби полягають в наступному:

1) системність та цілісність державного управління, яке виражається в тому, що в основу подальшого сталого розвитку Державної митної служби України має бути покладений її потенціал, накопичений на інституційному та інфраструктурному рівні, який заснований на інноваційних, митних та інформаційних технологіях, а також досвіді та практиці провідних митних відомств інших країн;

2) проведення антикорупційних заходів, що закріплені в Антикорупційній програмі Держмитслужби, якою визначено заходи та інструменти запобігання та протидії проявам корупції з боку посадових осіб;

3) комунікаційна діяльність Державної митної служби України спрямована на підвищення її іміджу шляхом впровадження системного підходу до комунікацій, встановлення ефективного діалогу між державою та громадськістю, зміцнення довіри до служби, визначення пріоритетних напрямів взаємодії з цільовими аудиторіями, а також забезпечення виконання покладених на неї завдань і функцій, зокрема у межах реалізації реформ;

4) з метою визначення прозорості і практики захисту інформації, обґрунтована доцільність закладення у програми розвитку митної справи сучасних інструментів, таких, як системи комунікації та обміну інформацією, групи управління, проєктні групи, бенчмаркінг, обмін посадовими особами митних органів, семінари, моніторинги, навчальні заходи;

5) цифровізація діяльності, позаяк на сьогодні Державна митна служба України отримала статус суб'єкта електронної взаємодії з єдиною інформаційною системою Міністерства внутрішніх справ та запровадила через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ обмін інформацією з Національною поліцією України.

7. Означено основні напрями діяльності митних органів України в умовах війни, а саме: запровадження цифровізації, наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів, боротьба з контрабандою та запобігання митним порушенням, спрощення та гнучкість митних процедур, митна інтеграція з ЄС.

8. Міжнародне співробітництво України у сфері митної справи є ключовим чинником забезпечення її економічної безпеки та ефективної інтеграції до світового торговельного простору. Участь у міжнародних ініціативах дозволяє державі гармонізувати митне законодавство з європейськими та глобальними стандартами. Приєднання до Кіотської конвенції стало важливим етапом модернізації митної системи, зокрема завдяки запровадженню електронного декларування та ризик-орієнтованих методів контролю.

Угода про асоціацію з ЄС визначила чіткі напрямки реформування митного адміністрування, передбачивши уніфікацію процедур, усунення бар'єрів і зміцнення транзитного потенціалу. Угода про спрощення процедур торгівлі в межах Світової організації торгівлі сприяла запровадженню прозорих правил, зменшенню адміністративних обтяжень і розвитку «єдиного вікна».

Двосторонні угоди з сусідніми державами забезпечують уніфікацію митних процедур, обмін інформацією та спільний контроль на кордоні. Особливо важливими є домовленості з Польщею, Молдовою, Румунією, Словаччиною та Угорщиною, які охоплюють як правові, так і технічні аспекти співпраці. Обмін статистичними та попередніми даними, взаємне визнання документів і митних забезпечень підвищують ефективність контролю та зменшують затримки.

Міжнародні угоди створюють умови для прозорості, передбачуваності та прискорення зовнішньоторговельних операцій. Розвиток технічної інфраструктури та інтеграція електронних систем стають пріоритетом у контексті цифровізації митної сфери. Водночас, недосконалість технічного оснащення та обмежені ресурси залишаються викликом. До того ж, в умовах активного обміну інформацією, є необхідність удосконалення механізмів кіберзахисту.

9. Аналіз зарубіжного досвіду організації митної справи свідчить про важливість комплексного підходу до правового та інституційного забезпечення митних органів. Вивчення практики країн-членів ЄС, зокрема Німеччини, Франції та Польщі, дозволяє виокремити низку ключових елементів, які забезпечують ефективність митної системи. Митний Кодекс Союзу, встановлений Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року, сприяє гармонізації процедур, прозорості та підвищенню довіри бізнесу.

У Німеччині модель митного управління має чітку вертикальну структуру з фокусом на цифрову трансформацію та протидію порушенням митних правил. Французька модель митного управління відзначається багатофункціональністю, поєднанням фіскальних і безпекових завдань, а також активною діяльністю на морі та в повітрі. Польська модель митного управління інтегрує митну і податкову служби, забезпечуючи цілісність фіскального контролю та ефективне управління ризиками. Важливою перевагою є високий рівень автоматизації процедур, зокрема систем ATLAS, DELTA, «єдине вікно».

У відповідних країнах ключовими залишаються спеціалізація підрозділів, цифровізація, обмін інформацією та взаємодія з бізнесом. Запровадження

електронного декларування, аналітики ризиків та пост-реліз контролю забезпечує ефективність і зменшує корупційні ризики. Діяльність митних органів базується на Кіотській конвенції та Рамкових стандартах безпеки і спрощення світової торгівлі. Особлива увага приділяється прозорості процедур, доступу до інформації та співпраці з іншими державними органами. Успішна реалізація функцій митниці передбачає наявність потужного кадрового потенціалу, сучасної інфраструктури й постійної адаптації до змін у міжнародній торгівлі. Організаційна гнучкість, технічне оновлення та орієнтація на сервісність є визначальними чинниками сталого розвитку митної служби.

10. Імплементация міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України є критично важливою у контексті євроінтеграції та побудови сучасної ефективної митної системи. Прийняття змін до Митного кодексу України свідчить про послідовне наближення національного законодавства до норм Європейського Союзу. Запровадження інституту митного представництва, системи авторизації та пост-митного контролю є вагомими кроками до гармонізації з європейською практикою.

Обґрунтовано, що для зміцнення інституційної спроможності митних органів слід впровадити прозору систему атестації персоналу, цифровий кадровий облік та залучити міжнародних експертів до навчання. Співпраця з бізнесом повинна посилюватися шляхом розвитку програми авторизованого економічного оператора. Статус авторизованого економічного оператора має стати доступнішим для малого та середнього бізнесу. Довіра до митних органів значною мірою залежить від якості консультування та прозорості процедур. Запозичення досвіду Франції щодо створення Департаменту митного консультування та стратегічного партнерства може стати ефективним рішенням. Важливим є також забезпечення синергії між митними, прикордонними та правоохоронними органами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: поняття та структура. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 224–231.
2. Бакаліна О. М. Основні етапи становлення та розвитку національної митної системи після проголошення незалежності України. *Право UA*. 2022. № 2. С. 242–248.
3. Бакаліна О. М. Поняття та особливості компетенції митних органів України у галузі митної справи. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 242–249.
4. Bakalina O. Administrative activities of customs bodies of Ukraine: concepts and specific features. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 20–25.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бакаліна О. М. Поняття та структурні елементи адміністративно-правового статусу митних органів України. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 29–30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 400–404.

6. Бакаліна О. М. Митне співробітництво України з Республікою Польща. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 481–483.

7. Бакаліна О. М. Співпраця з питань митної справи України і Молдови. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С. 348–350.

8. Бакаліна О. М. Виклики у діяльності митних органів в період становлення незалежності України. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 93–97.

9. Бакаліна О. М. Впровадження національних автоматизованих систем митного контролю та оформлення. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 240–242.

АНОТАЦІЯ

Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному аналізу адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах процесів, викликаних як внутрішніми реформами, так і зовнішніми факторами, включаючи російську агресію та інтеграцію України до європейського правового простору. Визначено сучасні проблеми нормативно-правового регулювання, організаційної побудови, функціонування та міжнародного співробітництва митних органів, а також окреслено перспективи їх модернізації.

У дослідженні особливу увагу приділено аналізу функціонування митних органів в умовах воєнного стану. Вивчено трансформацію їхніх завдань і функцій у період активних бойових дій задля забезпечення національної безпеки держави. Виокремлено проблеми, що виникають у сфері митного контролю під час війни, а також запропоновано конкретні напрями нормативного й організаційного вдосконалення роботи митних органів у таких умовах.

Обґрунтовано доцільність поглиблення міжвідомчої взаємодії на національному рівні та налагодження ефективної міжнародної співпраці в галузі митної безпеки, обміну інформацією, спільного контролю та антикорупційної діяльності.

Ключові слова: митні органи, адміністративно-правовий статус, митна політика України, система митних органів України, нормативно-правові акти, міжнародні правові засади, воєнний стан, міжнародне співробітництво.

ANNOTATION

Bakalina O. M. Administrative and legal status of the customs authorities of Ukraine: current status and directions for modernization. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences for specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The dissertation is a comprehensive study of the administrative and legal status of the customs authorities of Ukraine: the current state and directions of modernization.

In today's context of the development of the rule of law and Ukraine's integration into the European legal space, the effective functioning of customs authorities as a component of the system of public administration bodies is of particular importance. The system of customs authorities of Ukraine plays an important role in ensuring the economic security of the state, protecting its financial interests, regulating foreign economic activity and ensuring proper control over the movement of goods and services across the state border.

Recent years have seen significant changes in the legislation, structure and functioning of the customs authorities. Despite the positive developments, a number of problems related to legal uncertainty and limited institutional capacity of the customs authorities still remain.

The article provides a theoretical and comparative legal analysis of doctrinal approaches to the identification of customs policy features. Scholars identify such main approaches as: classical, liberal and protectionist, which, in turn, is divided into selective, collective, social and horizontal protectionism. There is also the doctrine of neo-mercantilism and pragmatism.

The author analyzes the main regulatory legal acts, as well as those adopted during the period of martial law in Ukraine, and determines that they simplify the procedure for customs clearance of goods, humanitarian aid, vehicles, and also provide certain benefits for importers, which has a positive impact on the regulation of customs relations in this special time.

It is argued that the activities of customs authorities are a specific type of state activity related to ensuring compliance with customs legislation and creating conditions for the expansion of foreign trade, and are closely related to the activities of other public authorities.

From the standpoint of the systemic approach, the following properties of the customs authority's activities are distinguished: a complex system, which forms the structure of the customs authority, goals and objectives of its activities, and is determined by a set of methods and means of their implementation; an organizational system that involves the interaction of labor, financial, technical, material and information resources; an open system that is subject to the influence of environmental factors; a dynamic

system in which the provision of services, performance of procedures and operations require time; closed system, which implies the presence of feedback; system with a probabilistic nature of the processes taking place.

Customs authorities constitute a single centralized state system, which includes: the State Customs Service of Ukraine; customs offices; customs posts; specialized educational institutions and research institutions.

It is proved that the purpose of the customs authorities is determined by the tasks and functions within their prerogative. Based on this, the author identifies three main objectives of the customs authorities: promotion of foreign trade of Ukraine, customs clearance and control, and law enforcement activities.

It is found that the functions of customs authorities are the result of dividing the content of their activities into relatively homogeneous, interrelated areas of influence.

It is determined that the effectiveness of customs authorities in the general sense lies in their ability to provide a high level of customs services and exercise proper customs control, which contributes to the most accurate accounting of trade across the customs border of Ukraine and filling the state budget through tax revenues from foreign economic activity.

The author identifies and analyzes the main areas of improvement of the work of the customs authorities of Ukraine under martial law, such as electronic document management, simplification and flexibility of customs procedures, improvement of the efficiency of the customs administration system, combating smuggling and preventing violations of customs rules, and customs integration with the EU.

The article shows that Ukraine's international cooperation in the customs sphere is a key element of ensuring economic stability and national security. Adaptation of customs legislation to international standards, in particular through the implementation of the principles of the Kyoto Convention, the Trade Facilitation Agreement and the provisions of the EU Association Agreement, contributes to the modernization of the customs system, simplification of procedures and reduction of corruption.

An analysis of foreign experience in legal support of the organization and functioning of customs authorities shows that the effectiveness of the customs system depends on the adaptation of international standards to national realities. Successful models of EU countries, such as Germany, France, and Poland, are based on the use of the Union Customs Code, which ensures unification of procedures, digitalization, and transparency.

An important area is the introduction of automated risk analysis systems, which allows to focus control on risky operations while minimizing administrative barriers. The use of electronic declaration systems, the single window mechanism, and process automation helps to facilitate trade, reduce corruption risks, and strengthen business confidence in the customs authorities.

Key words: customs authorities, administrative and legal status, customs policy of Ukraine, system of customs authorities of Ukraine, regulations, international legal principles, martial law, international cooperation.

Підписано до друку 04.09.2025 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А008-25. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 51-75-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua